

1981 JAN 7

A kultúra fóruma

A budai Várszínház

HAZÁNKBAN — takarékoság miatt — sok közintézmény került átalakított, eredetileg más célra készült épületbe. Így lett főúri palotából könyvtár, templomból börtön, lakóházból iskola, lovardából mozi... Ilyen a budai Várszínház múltja is.

Helyén a XIII. századtól templom állt, ebben tartotta a híres hitszónok, Temesvári Pelbárt a királyi udvar romlottságát ostorozó beszédeit. A török uralom alatt átalakították a budai basa dzsámijává, imaházává. Buda felszabadítása után a dzsámi romjait a karmeliták kapták, s ők a régi alapok fölé új templomot építettek. Noha alapkövét már 1725-ben lerakták, a felépítés, belső díszítés sokáig tartott, csak 1763-ban szentelték fel. Egyhajós templom volt, boltozatát kétoldalt négy-négy pillérrögzítéssel tartotta.

A karmeliták alig 21 évig imádkozhattak benne, mert II. József császár rendjüket 1784-ben feloszlatta, az épület templomjellegét megszüntette, berendezését eladta. Így került főúrnak Sárospatakra, orgonája a vízivárosi Szent Anna templomba. Az épületet katonai raktárnak használták.

II. József egységes birodalmat akart teremteni, de belátta, hogy ennek minden részét nem lehet közvetlenül Bécsből irányítani. Szükségesnek érezte területi központok kiépítését, Magyarországon, erre a célra Budát tartotta a legalkalmasabbnak. Ide helyezte át Pozsonyból a főhivatalokat, a helytartótanácsot, az udvari kamarát és a magyarországi hadi kormányt. Hogy tisztviselői ne nélkülözzék a színházi előadáso-

kat, 1786. augusztus 23-i rendeletével a karmelita templomot színházzá alakíttatta át. Utasította Kempenen Farkas udvari tanácsost, a sakkautomata feltalálóját, hogy készítsen tervet az átalakításra.

Kempenen nemcsak a tervet csinálta meg, hanem felügyelt a munkálatokra is. A budai iparosok — Hilkisch Kristóf vezetésével — bravúros gyorsasággal dolgoztak, s így az átalakítás a következő, 1787. év. őszére be is fejeződött.

A megnyitó előadás 1787. október 17-én, német nyelvű volt. Budán, amelynek lakossága 1720-ban még magyar többségű volt, a bécsi udvar nagyarányú betelepítési és elnémetesítő politikája következtében (osztályokat és délnémeteket telepítettek ide) — a magyarság aránya öt százalékra csökkent.

II. József a színházi élet fellendítésére elrendelte, hogy a két város színházügye közös legyen, mindkét helyen váltakozva ugyanaz a német társulat szerepeljen. A magyar színjátszás nem részesült semmiféle hivatalos támogatásban. Elsőnek a pesti piaristák adtak elő magyarul iskoladramákat. A nemzeti játékszín kérdését 1788-tól a lapok állandóan napirenden tartották. Az első társulat az egyetemi ifjak egy csoportjából alakult meg. Először Kelemen László jogász állt, aki már piarista diák korában az iskoladramák szereplője volt, aki egy előadásra megkapta a Várszínházat is.

SAJNOS, Kelemen társulatának előadását a Várszínházban sokáig nem követte több. A színészek hiába ajánlották fel a jövede-

lem harmadrészét, a német vezetőség nem engedte őket játszani. Az első budai előadást nagy késéssel követte 1792-ben a második, de ezt: csak a Raischl-féle faépületben tudták megtartani. Pesten többször játszották, de kellő támogatás hiányában a magyar előadások rossz üzletnek bizonyultak, és több évi nélkülözés után az első magyar színtársulat 1796-ban feloszlott.

Nevezetes napja volt a Várszínháznak 1800. május 7-e, amikor Beethoven szerepelt benne. Kúrtszonátájának zongoraszólistáját játszotta, s ezt az eseményt emléktábla örökítette meg.

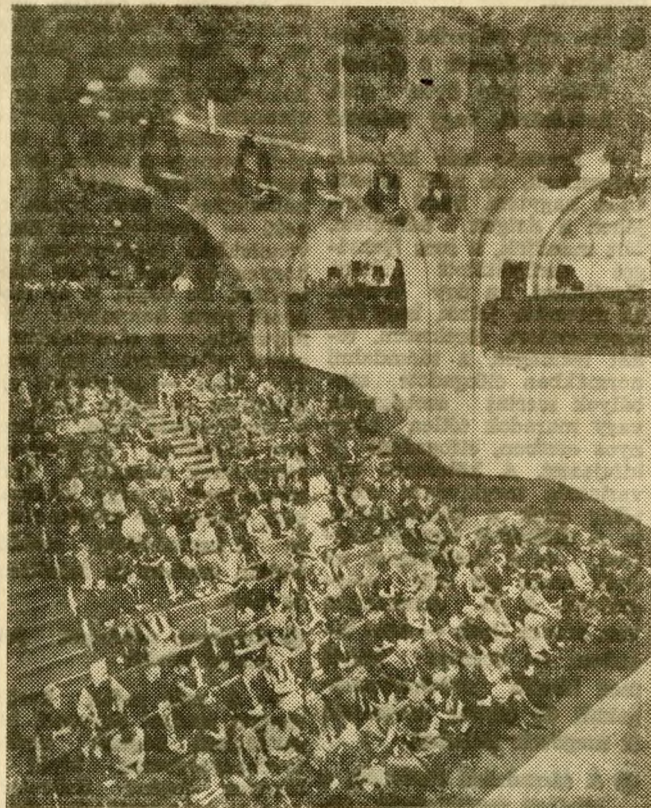
Magyar előadás hosszú ideig csak ritkán hangzott el a Várszínházban. 1833—37-ben azonban a kassai társulat bérelte ki, s ekkor színpadán olyan kiválóságok léptek fel, mint Egressy Gábor, Déryné, Megyeri Károly, Lendvay Márton és felesége, Hivatal Anikó, Laborfalvy Róza, Szigligeti. Az előadások véglegesen azonban csak 1870. után váltak magyar nyelvűvé. Főleg, a Nemzeti Színház társulata játszott benne, de rendszeresen vendégszerepelt az Opera, a Népszínház és néhány vidéki társulat.

A SZÍNHÁZ belsejét többször átfestették, restaurálták, így 1815-ben, 1854-ben és 1884-ben. 1924-ig tartottak benne előadásokat, ekkor leszakadt a karzat egy része. A rendőrség a tűzveszélyre és a nézőterezsereg állapota miatt hivatkozva a további előadásokat betiltotta. Az épületből másodsorra is katonai raktár lett. Ma azonban több mint fél-százados szünet után visszakapta színházjellegét, és a Népszínház otthona lett.

VERTESY MIKLÓS

A mai Várszínház színpada

... és nézőtere (MTI-fotó: KS)